

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ, ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И ИННОВАЦИЙ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
КЫРГЫЗСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
им. Ж. БАЛАСАГЫНА
ШКОЛА ДОКТОРАНТУРЫ РНД
ПРОГРАММА «ЮРИСПРУДЕНЦИЯ»**

На правах рукописи
УДК: 343.9:347.6 (575.2(043.2))

АБСТРАКТ

**Диссертационной работы Макембаевой Дианы Искендербековны
на тему: «Теоретико-правовой анализ развития законодательства
в сфере семейного насилия в Кыргызской Республике»
представленной на присвоение степени доктора философии PhD
по направлению 530500 — Юриспруденция**

Научный консультант:

д.ю.н., доцент
Осмоналиева Н. Ж.

**Зарубежный научный
консультант:**

д.ю.н., профессор
Плоцкая О. А. (Россия, Москва)

Актуальность темы исследования

Проблема семейного насилия приобрела характер серьёзной социально-правовой угрозы, затрагивающей базовые права человека — право на жизнь, здоровье и личное достоинство. С позиций современной юридической доктрины речь идёт о межотраслевом феномене, объединяющем нормы конституционного, семейного, уголовного и административного права. По данным Всемирной организации здравоохранения, каждая третья женщина в мире хотя бы раз подвергалась физическому или сексуальному насилию со стороны партнёра либо иных членов семьи.

Кыргызстан в данном контексте занимает особое место. По данным аналитической отчётности МВД Кыргызской Республики, только в 2025 году было зарегистрировано 22 152 случая семейного насилия — на 28% больше по сравнению с предшествующим годом. За тот же период вследствие семейного насилия погибли 37 человек. При этом исследователи указывают на высокий уровень латентности подобных правонарушений ввиду экономической зависимости жертв, гендерных стереотипов и социокультурных установок.

Реакцией государства на обозначенные вызовы стало постепенное формирование специализированного законодательства. Отечественное правовое регулирование прошло несколько качественно различных этапов: принятие в 2003 году Закона КР «О социально-правовой защите от насилия в семье», затем Закона КР «Об охране и защите от семейного насилия» (2017), введшего институт временных охранных ордеров, и, наконец, реформы 2024–2025 годов, расширившие перечень признаваемых форм насилия и усилившие механизмы контроля.

Однако законодательный прогресс сам по себе не решает проблему. Проведённое исследование обнаружило тревожный разрыв между тем, что закреплено в законе, и тем, как это работает на практике. Данные авторских социологических опросов делают эту картину наглядной: среди 723 опрошенных граждан лишь 21,9% осведомлены о механизме временных охранных ордеров, тогда как 40,9% никогда не слышали о праве на государственную гарантированную юридическую помощь. Из 51 опрошенного сотрудника правоохранительных органов 58,8% фактически не применяют охранные ордера в своей работе, а 31,4% убеждены, что контроль за их исполнением — не их обязанность.

Всё изложенное определяет актуальность настоящего исследования: речь идёт о необходимости комплексного научного осмысления того, как складывалось и менялось законодательство КР в данной сфере, в чём состоят его системные слабости и что конкретно можно предложить для их устранения.

Степень научной разработанности темы

Семейное насилие изучается представителями различных научных дисциплин. Наибольшую разработанность получило уголовно-правовое и криминологическое направление. Среди зарубежных авторов заметный вклад внесли Ю. М. Антонян, А. Н. Ильяшенко, Л. В. Сердюк. В отечественной науке данную проблематику разрабатывала Б. А. Кудаярова, специально обратившаяся к теоретико-правовым основам защиты от семейного насилия применительно к условиям Кыргызской Республики. Криминологическое изучение насилия в отношении женщин стало предметом монографического исследования Б. Г. Тугельбаевой — первого в своём роде на материалах республики. Насильственные преступления, совершаемые самими женщинами, исследовала А. Хамзаева; бытовым насилием занимались Б. Жусупов и А. Ал-Кавасми. Системный взгляд на правовое регулирование брачно-семейных отношений представлен в докторской диссертации Н. Ж. Осмоналиевой.

Также активно развивается международно-правовое и гендерно-правовое направление. Параллельно оформляется правоприменительное направление: его представители анализируют, как законодательство работает на практике — в деятельности милиции, судов, социальных служб. Общий вывод этих исследований — между нормой и её реализацией сохраняется значительный разрыв.

Тем не менее в кыргызстанской юридической науке до сих пор отсутствует работа, которая бы комплексно — с позиций теории права — проследила, как менялось законодательство о противодействии семейному насилию на протяжении более чем двух десятилетий: от первого специализированного закона 2003 года до реформ 2024–2025 годов. Именно этот пробел призвана восполнить настоящая диссертация.

Цель и задачи исследования

Цель исследования — на основе комплексного теоретико-правового анализа проследить генезис, зафиксировать современное состояние и выявить закономерности развития законодательства Кыргызской Республики в сфере противодействия семейному насилию, установить системные дефекты правоприменения и предложить конкретные научно обоснованные рекомендации по повышению эффективности защиты пострадавших.

Достижение поставленной цели потребовало решения следующих задач:

1. установить теоретико-правовое содержание понятия «семейное насилие», раскрыть его юридическую природу и определить место данного института в системе межотраслевого законодательства КР;

2. исследовать классификацию видов семейного насилия и факторы его распространённости, в том числе выявить пробелы в нормативном охвате отдельных форм насилия и категорий пострадавших;
3. систематизировать международно-правовые стандарты защиты от насилия в семье и дать оценку полноте их имплементации в национальное законодательство КР;
4. восстановить историко-правовую картину становления и эволюции законодательства КР, выделив ключевые этапы и закономерности концептуальных изменений;
5. критически оценить действующую систему нормативных правовых актов с учётом изменений 2024–2025 гг. на предмет выявления коллизий, пробелов и зон правовой неопределённости;
6. на основе авторского эмпирического исследования установить детерминанты низкой эффективности защитных механизмов и дать оценку состоянию правоприменительной практики;
7. сформулировать научно обоснованные предложения по совершенствованию законодательства и обновлению концепции профилактики семейного насилия в КР.

Объект и предмет исследования

Объект исследования — общественные отношения, возникающие в связи с правовым регулированием противодействия семейному насилию на территории Кыргызской Республики: от момента выявления факта насилия до применения мер государственной защиты в отношении пострадавших лиц.

Предмет исследования охватывает теоретико-правовые основы противодействия семейному насилию; динамику и нынешнее состояние законодательства КР; систему международных стандартов защиты; корпус национальных нормативных правовых актов с учётом законодательных новелл 2024–2025 гг.; а также практику правоприменения и возможные направления совершенствования механизма защиты пострадавших.

Методология и методы исследования

Основу исследования составляет совокупность общенаучных методов: анализ и синтез, дедукция и индукция, сравнение, системно-структурный подход, а также частно-научные методы: статистические и социологические (анкетирование, изучение документов, контент-анализ).

Историко-правовой метод применялся при исследовании генезиса и эволюции законодательства КР в сфере противодействия семейному насилию за период 2003–2025 годов. Сравнительно-правовой метод позволил проанализировать опыт Грузии, Испании и

других государств. Формально-юридический метод использовался для анализа норм законодательства, выявления коллизий и пробелов правового регулирования.

Теоретическая и эмпирическая база исследования

Теоретическая база представлена трудами ведущих специалистов в области уголовного права, криминологии, социологии, психологии и иных наук, связанных с предметом исследования.

Эмпирическая база складывается из нескольких пластов. Нормативный: Конституция КР, отраслевое законодательство в сфере противодействия семейному насилию с учётом изменений 2024–2025 гг. Международно-правовой: Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (1979), Конвенция о правах ребёнка (1989), Декларация об искоренении насилия в отношении женщин (1993), Пекинская декларация и Платформа действий (1995). Статистический: официальные отчёты МВД КР, Генеральной прокуратуры КР и Национального статистического комитета за 2017–2025 гг.

Самостоятельный пласт — авторские социологические исследования: онлайн-анкетирование 723 граждан КР о правовой осведомлённости и экспертный опрос 51 сотрудника правоохранительных органов о практике применения охранных ордеров. К участию в опросе привлекались сотрудники подразделений по делам семьи и несовершеннолетних, участковые уполномоченные и следователи.

Научная новизна исследования состоит в том, что впервые в кыргызстанской юридической науке предпринята попытка выстроить целостную теоретико-правовую концепцию развития законодательства о противодействии семейному насилию — от его истоков до сегодняшнего дня.

Среди наиболее значимых результатов, претендующих на научную новизну, следует выделить следующие. Впервые в кыргызской юридической науке проведена последовательная периодизация развития законодательства за период 2003–2025 гг., обнажившая логику его трансформации: от декларативного закрепления защитных мер — к выстраиванию полноценной административно-правовой модели с расширением полномочий субъектов профилактики. Раскрыта межотраслевая природа института противодействия семейному насилию. На основе авторских опросов зафиксирован институциональный разрыв между нормой и практикой. Разработана концептуальная модель совершенствования законодательства, включающая принцип единого окна, электронный мониторинг охранных ордеров и инструменты предиктивной оценки риска повторного насилия.

На защиту выносятся следующие основные положения:

1. Институт противодействия семейному насилию в КР носит межотраслевой характер и нуждается в расширении нормативной классификации его форм. Сексуальное насилие в семье заслуживает выделения в самостоятельный вид, а защитные механизмы должны распространяться на лиц, состоящих в фактических партнёрских отношениях без совместного проживания — этого действующее законодательство не предусматривает.
2. Законодательные новеллы 2024–2025 гг. обострили проблему правовой неопределённости в части статуса субъектов профилактики: их полномочия и обязанности прописаны недостаточно чётко, что порождает институциональную инертность. Выход — переход от размытых диспозитивных формулировок к императивным нормам с закреплением персональной ответственности должностных лиц за ненадлежащее исполнение защитных процедур.
3. Историко-правовой анализ позволил выделить три этапа становления института: институционализация правового регулирования (2003 г.), системная модернизация (2017 г.) и технологическое обновление механизмов защиты (2024–2025 гг.). Выявлен феномен «правового опережения»: законодательство развивается быстрее, чем система правоприменения успевает адаптироваться в институциональном и ресурсном отношении.
4. Между Законом КР «Об охране и защите от семейного насилия» и нормами Кодекса о правонарушениях и Уголовного кодекса КР существуют межотраслевые коллизии, касающиеся порядка применения защитных мер. Размытость процедур выдачи, продления и исполнения охранных ордеров превращается на практике в барьер, который пострадавшие не могут преодолеть.
5. Ограниченная эффективность института временных охранных ордеров имеет две взаимосвязанные причины: население не знает о своих правах (лишь 21,9% граждан информированы о механизме охранных ордеров), а сотрудники правоохранительных органов лишены чётких алгоритмов действий — особенно в ситуациях, когда пострадавший отказывается подавать заявление.
6. Для несовершеннолетних и пожилых лиц необходимы специальные правовые режимы защиты. Предложен механизм «субсидиарной инициативы»: медицинские и социальные работники получают право самостоятельно инициировать применение защитных мер в интересах лиц, которые в силу беспомощности или зависимости не могут этого сделать сами.
7. Разработана авторская концептуальная модель, предполагающая отказ от сугубо репрессивного реагирования в пользу проактивной превентивно-сервисной

системы. Её ключевые элементы: принцип единого окна при приёме обращений, электронный мониторинг исполнения охранных ордеров и алгоритмизированные системы предиктивной оценки риска рецидива.

Теоретическая и практическая значимость

Теоретическая значимость работы определяется несколькими взаимосвязанными результатами. Углублены научные представления о юридической природе семейного насилия как межотраслевого правового института. Предложена и обоснована авторская периодизация эволюции законодательства КР за период 2003–2025 гг. Теоретически доказана необходимость дифференцированного подхода к правовой защите уязвимых категорий пострадавших — детей и пожилых лиц. Научно осмыслен феномен «институционального разрыва»: почему грамотно написанные нормы не работают в конкретных социокультурных условиях.

Практическая значимость работы: предложения по внедрению механизма единого окна, расширению оснований для выдачи охранных ордеров и введению специальной защиты пожилых лиц адресованы Жогорку Кенешу КР. Результаты экспертного опроса сотрудников правоохранительных органов дают конкретный материал для разработки ведомственных инструкций МВД КР. Данные опроса граждан могут лечь в основу просветительских программ кризисных центров и органов социальной защиты. Материалы пригодны для учебного процесса — в курсах семейного, уголовного права, криминологии, гендерного права, а также в программах повышения квалификации судей и сотрудников правоохранительных органов.

Апробация результатов исследования

Апробация проходила в нескольких форматах. Автор выступила на II международной научно-практической конференции «Апробация научных результатов исследований PhD докторантов КНУ им. Ж. Баласагына» (23 августа 2024 г.) с докладом о защите прав женщин от семейного насилия в контексте международных стандартов. Проведены два круглых стола с участием представителей правоохранительных органов, гражданского общества и экспертного сообщества: в 2023 году и в 2025 году (посвящён анализу последних изменений в Закон КР «Об охране и защите от семейного насилия»). Основные положения обсуждены на заседании кафедры теории и истории государства и права КНУ им. Ж. Баласагына. По теме исследования опубликовано 10 научных статей, две из которых индексируются в международной базе данных Scopus.

Структура работы. Диссертация включает введение, три главы, объединяющие семь параграфов, заключение и список использованных источников. Объём работы составляет 147 страниц.

ВЫВОДЫ

Проведённое комплексное теоретико-правовое исследование позволило сформулировать следующие выводы.

1. Подтверждён межотраслевой характер института противодействия семейному насилию в КР. Эффективность защиты личности определяется согласованностью норм конституционного, семейного, уголовного, административного и социального права. Обоснована необходимость расширения нормативной классификации форм насилия: сексуальное насилие в семье заслуживает выделения в самостоятельный вид, а защитные механизмы должны распространяться на лиц в фактических партнёрских отношениях без совместного проживания.
2. После законодательных изменений 2024–2025 годов выявлен дефицит правовой определённости в части полномочий субъектов профилактики, порождающий институциональную инертность. Доказана целесообразность перехода от диспозитивных к императивным обязанностям государственных органов с закреплением персональной юридической ответственности должностных лиц.
3. Предложена и обоснована авторская периодизация развития института (2003, 2017, 2024–2025). Выявлен специфический феномен «правового опережения», прослеживающийся на всех трёх этапах. Для его преодоления недостаточно обновления нормативной базы — необходимо комплексное изменение правоприменительной практики, финансирования и кадровой работы.
4. Выявлены и классифицированы межотраслевые коллизии между профильным Законом и Уголовным кодексом КР, Кодексом о правонарушениях. Отсутствие чётких процессуальных алгоритмов выдачи, продления и контроля за исполнением охранных ордеров создаёт барьеры для непрерывности защиты.
5. На основе эмпирического исследования (n=723 граждан и n=51 сотрудников МВД) верифицировано наличие глубокого институционального разрыва. Критически низкий уровень осведомлённости граждан в сочетании с системным нежеланием сотрудников правоохранительных органов инициировать защитные меры образует замкнутый круг, который не разрывается сам по себе.
6. Для несовершеннолетних и пожилых лиц необходимы специальные правовые режимы защиты. Предложен механизм «субсидиарной инициативы»: медицинские и социальные работники получают право самостоятельно инициировать государственную защиту в интересах лиц в беспомощном состоянии. Установлено отсутствие в КР официального статистического учёта насилия в отношении пожилых как самостоятельная институциональная проблема.

7. Разработана авторская концептуальная модель проактивной превентивно-сервисной системы с тремя ключевыми элементами: цифровым «единым окном» для координации всех субъектов профилактики, институционализацией электронного мониторинга лиц с охранными ордерами и интеграцией алгоритмизированных систем оценки рисков в деятельность правоохранительных органов.

Настоящее исследование вносит вклад в развитие отечественной юридической науки посредством комплексного теоретико-правового анализа эволюции законодательства КР в сфере противодействия семейному насилию, формулирования авторской периодизации, выявления системного институционального разрыва, а также разработки конкретных предложений по совершенствованию системы правовой защиты, которые имеют необходимое институциональное и материально-техническое обеспечение. Как показывает международная практика, борьба с семейным насилием требует долгосрочных усилий. Кыргызстан создал необходимую законодательную базу. Задача ближайших лет — превратить эту основу в реально работающую систему. Для этого необходимы не только финансовые ресурсы, но и политическая решимость, и подлинные перемены в правоприменительной культуре.

СПИСОК ОСНОВНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

Статьи в журналах, индексируемых в международной базе данных Scopus:

1. Плоцкая О.А., Макембаева Д.И. и др. Публикации периодической печати как репрезентативный и аутентичный источник сведений по этноправосудию и семейно-правовым отношениям пермских народов в XIX веке // Былые годы. 2024. № 19 (1). С. 178–188.
2. Факторы риска и проблемы профилактики семейного насилия// Pakistan Journal of Criminology. Том 16, № 3, июль–сентябрь 2024 г.

Статьи в рецензируемых научных изданиях:

1. Макембаева Д.И. Методология оценки эффективности законодательных актов (на примере Закона КР «Об охране и защите от семейного насилия») // Modern Science. 2020. № 3-1. С. 223–226.
2. Макембаева Д.И. Проблемы правоприменительной практики по предупреждению семейного насилия // Modern Science. 2020. № 4-2. С. 62–66.
3. Макембаева Д.И. Некоторые вопросы местного самоуправления в профилактике семейного насилия // Modern Science. 2021. № 6-1. С. 256–262.
4. Макембаева Д.И. Нововведения в законодательство КР в области охраны и защиты от семейного насилия // Modern Science. 2022. № 2-2. С. 96–100.
5. Мурзаibraимов Н.Б., Макембаева Д.И. Защита прав ребёнка по законодательству КР // Развитие правовых систем России и зарубежных стран: материалы V Междунар. конф. М., 2024. С. 111–116.
6. Макембаева Д.И., Осмоналиева Н.Ж. Законодательные изменения в системе профилактики в КР (в контексте противодействия семейного насилия). Развитие правовых систем России и зарубежных стран: материалы V Междунар. конф. М., 2024. С. 160–166.
7. Макембаева Д.И. Анализ роли и эффективности пробации в Кыргызской Республике в контексте борьбы с семейным насилием. Вестник КНУ, №2, 2025 г. с. 319-323
8. Макембаева Д.И. Семейное насилие в Кыргызстане: влияние традиционных практик в контексте правового и статистического анализа. Вестник КНУ, №3, 2025 г. с.422-428

Участие в конференции и круглых столах:

1. II Международная научно-практическая конференция «Апробация научных результатов исследований PhD докторантов КНУ им. Ж. Баласагына» (23 августа 2024 г.). Доклад: «Защита прав женщин от семейного насилия в контексте международных стандартов: опыт КР».
2. Круглый стол «Вопросы оказания помощи пострадавшим от семейного насилия в Кыргызской Республике» (30 октября 2025 г., Бишкек).
3. Круглый стол «Семейное насилие в Кыргызской Республике: тенденции, проблемы и пути решения» (15 декабря 2023 г., Бишкек).

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЛИМ, ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА
ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛИГИ
Ж. БАЛАСАГЫН атындагы КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ
ДОКТОРАНТУРА МЕКТЕБИ
«ЮРИСПРУДЕНЦИЯ» PhD ПРОГРАММАСЫ**

Кол жазма укугунда

УДК: 343.9:347.6 (575.2(043.2))

Макембаева Диана Искендербековнанын

Юриспруденция 530500 багыты боюнча (PhD)

философия доктору даражасын изденип алуу үчүн жазылган

**«Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк зомбулук чөйрөсүндөгү мыйзамдардын
өнүгүшүнүн теориялык-укуктук анализи» аттуу диссертациялык изилдөөсүнүн**

АБСТРАКТЫ

Илимий жетекчи:

ю.и.д., доцент **Осмоналиева Н. Ж.**

Илимий кош жетекчи:

ю.и.д., профессор **Плоцкая О. А.**

(Россия, Москва)

Изилдөө темасынын актуалдуулугу

Үй-бүлөлүк зомбулук маселеси адамдын негизги укуктарына — жашоо, ден соолук жана жеке адамдын кадыр-баркы укугуна таасир этүүчү олуттуу социалдык-укуктук коркунучтун мүнөзүнө ээ болду. Заманбап юридикалык доктринанын позициясынан алганда, бул конституциялык, үй-бүлөлүк, кылмыш-жаза жана административдик укуктун ченемдерин бириктирген тармактар аралык кубулуш болуп саналат. Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун маалыматтары боюнча, дүйнөдөгү ар үчүнчү аял жок дегенде бир жолу өнөктөшүнүн же үй-бүлөсүнүн башка мүчөлөрүнүн тарабынан физикалык же сексуалдык зомбулукка дуушар болгон.

Кыргызстан бул контекстте өзгөчө орунду ээлейт. Кыргыз Республикасынын ИИМдин аналитикалык отчеттуулугунун маалыматтары боюнча, 2025-жылы гана 22 152 үй-бүлөлүк зомбулук фактысы катталган — бул мурунку жылга салыштырмалуу 28% көп. Ошол эле мезгилде үй-бүлөлүк зомбулуктун кесепетинен 37 адам каза болгон. Ошол эле учурда изилдөөчүлөр курмандыктардын экономикалык көз карандылыгы, гендердик стереотиптер жана социалдык-маданий көз караштардан улам мындай укук бузуулардын ачык катталбаган учурлардын көптүгү көрсөтүшөт.

Мамлекеттин белгиленген чакырыктарга реакциясы адистештирилген мыйзамдардын этап-этабы менен калыптанышы болду. Атамекендик укуктук жөнгө салуу бир нече сапаттык жактан ар түрдүү этаптардан өттү: 2003-жылы КРнын «Үй-бүлөдөгү зомбулуктан социалдык-укуктук коргоо жөнүндө» Мыйзамынын кабыл алынышы, андан кийин убактылуу коргоо ордерлеринин институтун киргизген КРнын «Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө» Мыйзамы (2017) жана акырында таанылган зомбулук формаларынын тизмесин кеңейтип, көзөмөл механизмдерин күчөткөн 2024–2025-жылдардагы реформалар.

Бирок мыйзамдык прогресс өзү эле маселени чечпейт. Жүргүзүлгөн изилдөө мыйзамда бекемделген менен ал практикада иштешинин ортосундагы тынчсыздандыруу азырынды аныктады. Автордук социологиялык сурамжылоолордун маалыматтары бул көрүнүштү айкын көрсөтүп турат: сурамжыланган 723 жараандын арасынан 21,9% гана убактылуу коргоо ордерлеринин механизми жөнүндө маалыматтуу болсо, 40,9% мамлекеттик кепилденген юридикалык жардамга укук жөнүндө эч качан уккан эмес. Сурамжыланган 51 укук коргоо органынын кызматкеринин ичинен 58,8% иш жүзүндө коргоо ордерлерин колдонушпайт, ал эми 31,4% алардын аткарылышын көзөмөлдөө алардын милдети эмес экенине ишенишет.

Жогоруда баяндалгандардын баары ушул изилдөөнүн актуалдуулугун аныктайт: кеп КРнын мыйзамдары бул чөйрөдө кандайча түзүлүп жана өзгөрүп жатканын, анын

системалык алсыз жактары эмнеден турганын жана аларды жоюу үчүн так эмнени сунуштоого болорун комплекстүү илимий түшүнүүнүн зарылдыгы жөнүндө болуп жатат.

Теманын илимий иштелип чыгуу даражасы

Үй-бүлөлүк зомбулук ар кандай илимий дисциплиналардын өкүлдөрү тарабынан изилденет. Эң көп иштелип чыккан багыт — кылмыш-жаза укуктук жана криминологиялык багыт. Чет элдик авторлордун арасынан Ю. М. Антонян, А. Н. Ильяшенко, Л. В. Сердюк зор салым кошушкан. Атамекендик илимде бул маселени Б. А. Кудаярова иштеп чыккан, ал Кыргыз Республикасынын шарттарына ылайык үй-бүлөлүк зомбулуктан коргонуунун теориялык-укуктук негиздерине кайрылган. Аялдарга карата зомбулукту криминологиялык изилдөө Б. Г. Тугельбаеванын — республиканын материалдарында биринчи болгон монографиялык изилдөөсүнүн предмети болуп калды. Аялдардын өздөрү жасаган зомбулуктуу кылмыштарды А. Хамзаева изилдеген; турмуш-тиричилик зомбулугу менен Б. Жусупов жана А. Ал-Кавасми алектенишкен. Нике-үй-бүлөлүк мамилелерди укуктук жөнгө салууга системалуу көз караш Н. Ж. Осмоналиеванын доктордук диссертациясында берилген.

Ошондой эле эл аралык-укуктук жана гендердик-укуктук багыт активдүү өнүгүүдө. Параллель түрдө укук колдонуу багыты түзүлүүдө: анын өкүлдөрү мыйзамдардын практикада — милициянын, соттордун, социалдык кызматтардын ишинде кандай иштээрин талдашат. Бул изилдөөлөрдүн жалпы тыянагы — ченем менен анын ишке ашырылышынын ортосунда олуттуу ажырым сакталууда.

Ошого карабастан, кыргызстандык юридикалык илимде дагы деле үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү боюнча мыйзамдардын 2003-жылдагы биринчи адистештирилген мыйзамдан баштап 2024–2025-жылдардагы реформаларга чейинки 20 жылдан ашуун убакыт ичинде кандайча өзгөргөнүн укук теориясынын позициясынан комплекстүү түрдө көрсөткөн эмгек жок. Так ушул боштукту ушул диссертация толтурууга арналган.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери

Изилдөөнүн максаты — комплекстүү теориялык-укуктук анализдин негизинде Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү мыйзамдарынын генезисин, учурдагы абалын жана өнүгүү мыйзамченемдүүлүктөрүн көзөмөлдөө, укук колдонуунун системалык кемчиликтерин аныктоо жана жабырлануучуларды коргоонун натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча илимий негизделген сунуштарды берүү. Койгон максатка жетүү төмөнкү милдеттерди чечүүнү талап кылынды:

1. «Үй-бүлөлүк зомбулук» түшүнүгүнүн теориялык-укуктук мазмунун аныктоо, анын укуктук мүнөзүн ачуу жана бул институттун КРнын тармактар аралык мыйзамдарынын тутумундагы ордун белгилөө;
2. Үй-бүлөлүк зомбулуктун түрлөрүнүн классификациясын жана анын таралышынын факторлорун изилдөө, анын ичинде зомбулуктун айрым формаларын жана жабырлануучулардын категорияларын ченемдик камтуудагы боштуктарды аныктоо;
3. Үй-бүлөдөгү зомбулуктан коргоонун эл аралык-укуктук стандарттарын системага келтирүү жана алардын КРнын улуттук мыйзамдарына имплементациясынын толуктугуна баа берүү;
4. КРнын мыйзамдарынын калыптанышынын жана эволюциясынын тарыхый-укуктук көрүнүшүн калыбына келтирип, негизги этаптарды жана концептуалдык өзгөрүүлөрдүн мыйзамченемдүүлүктөрүн бөлүп көрсөтүү;
5. 2024–2025-жылдардагы өзгөрүүлөрдү эске алуу менен колдонуудагы ченемдик укуктук актылардын тутумуна коллизияларды, боштуктарды жана укуктук белгисиздиктин аймактарын аныктоо максатында сын көз караш менен баа берүү;
6. Автордук эмпирикалык изилдөөнүн негизинде коргоо механизмдеринин төмөн эффективдүүлүгүнүн детерминанттарын аныктоо жана укук колдонуу практикасынын абалына баа берүү;
7. Мыйзамдарды өркүндөтүү жана КРда үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу концепциясын жаңылоо боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн объектиси жана предмети

Изилдөөнүн объектиси — Кыргыз Республикасынын аймагында үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүүнү укуктук жөнгө салууга байланыштуу пайда болгон коомдук мамилелер: зомбулук фактысы аныкталган учурдан баштап жабырлануучуларга карата мамлекеттик коргоо чараларын колдонгонго чейин.

Изилдөөнүн предмети үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүүнүн теориялык-укуктук негиздерин; КРнын мыйзамдарынын динамикасын жана учурдагы абалын; эл аралык коргоо стандарттарынын тутумун; 2024–2025-жылдардагы мыйзамдык жаңылыктарды эске алуу менен улуттук ченемдик укуктук актылардын корпусун; ошондой эле укук колдонуу практикасын жана жабырлануучуларды коргоо механизмдерин өркүндөтүүнүн мүмкүн болгон багыттарын камтыйт.

Изилдөөнүн методологиясы жана методдору

Изилдөөнүн негизин жалпы илимий методдордун жыйындысы түзөт: анализ жана синтез, дедукция жана индукция, салыштыруу, системалуу-структуралык мамиле, ошондой

эле тармактык-илимий методдор: статистикалык жана социологиялык (анкеталоо, документтерди изилдөө, контент-анализ).

Тарыхый-укуктук метод КРнын мыйзамдарынын 2003–2025-жылдар аралыгында үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү генезисин жана эволюциясын изилдөөдө колдонулган. Салыштырма-укуктук метод Грузия, Испания жана башка мамлекеттердин тажрыйбасын талдоого мүмкүндүк берди. Формалдык-юридикалык метод мыйзам ченемдерин талдоо, коллизияларды жана укуктук жөнгө салуудагы боштуктарды аныктоо үчүн колдонулган.

Изилдөөнүн теориялык жана эмпирикалык базасы

Теориялык база кылмыш-жаза укугу, криминология, социология, психология жана изилдөөнүн предметине байланыштуу башка илимдердин алдыңкы адистеринин эмгектери менен берилген.

Эмпирикалык база бир нече катмардан турат. Нормативдик: КР Конституциясы, 2024–2025-жылдардагы өзгөрүүлөрдү эске алуу менен үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү тармактык мыйзамдар. Эл аралык-укуктук: Аялдарга карата дискриминациянын бардык түрлөрүн жоюу жөнүндө конвенция (1979), Балдардын укуктары жөнүндө конвенция (1989), Аялдарга карата зомбулукту жоюу жөнүндө декларация (1993), Пекин декларациясы жана иш-аракеттер платформасы (1995). Статистикалык: КР ИИМдин, КР Башкы прокуратурасынын жана Улуттук статистика комитетинин 2017–2025-жылдарга карата расмий отчеттору.

Өзүнчө катмарды автордук социологиялык изилдөөлөр түзөт: КРнын 723 жаранынын укуктук маалымдуулугу жөнүндө онлайн-анкеталоосу жана 51 укук коргоо органынын кызматкеринин коргоо ордерлерин колдонуу практикасы боюнча эксперттик сурамжылоосу. Сурамжылоого үй-бүлө жана балдар иштери боюнча бөлүмдөрдүн кызматкерлери, участкалык ыйгарым укуктуулар жана тергөөчүлөр тартылган.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы биринчи жолу кыргызстандык юридикалык илимде үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү боюнча мыйзамдардын өнүгүшүнүн — анын башатынан азыркы күнгө чейин — бүтүндөй теориялык-укуктук концепциясын куруу аракети жасалганынан турат.

Илимий жаңылыкка талап кылуучу эң олуттуу жыйынтыктардын арасынан төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүү зарыл. Биринчи жолу кыргыз юридикалык илиминде 2003–2025-жылдар аралыгында мыйзамдардын өнүгүшүнүн ырааттуу мезгилдөөсү жүргүзүлүп, анын өзгөрүү логикасы ачылды: коргоо чараларын декларативдик бекемдөөдөн — алдын алуу субъектилеринин ыйгарым укуктарын кеңейтүү менен толук кандуу административдик-укуктук модель курууга чейин. Үй-бүлөлүк зомбулукка каршы

аракеттенүү институтунун тармактар аралык мүнөзү ачылган. Автордук сурамжылоолордун негизинде ченем менен практиканын ортосундагы институционалдык ажырым аныкталган. Мыйзамдарды өркүндөтүүнүн концептуалдык модели иштелип чыккан: бирдиктүү терезе принциби, коргоо ордерлерин электрондук мониторингдөө жана кайталанма зомбулуктун тобокелдигин коркунучту алдын ала баалоо куралдары.

Төмөнкүдөй негизги жоболор коргоого коюлат:

1. КРда үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү институту тармактар аралык мүнөзгө ээ жана анын зомбулук формаларынын ченемдик классификациясын кеңейтүү зарыл. Сексуалдык зомбулук өзүнчө түргө бөлүнүүгө татыктуу, ал эми коргоо механизмдери бирге жашабаган, бирок чыныгы өнөктөштүк мамилелеринде турган адамдарга да таралышы керек — бул аракеттеги мыйзамдарда каралган эмес.
2. 2024–2025-жылдардагы мыйзамдык жаңылыктар алдын алуу субъектилеринин статусуна байланыштуу укуктук белгисиздиктин маселесин курчутуп койду: алардын ыйгарым укуктары жана милдеттери так эмес жазылган, бул институционалдык жай аракеттенүүнү жаратат. Чыгуу жолу — чачыранды диспозитивдик формулировкалардан коргоо процедураларын тийиштүү түрдө аткарбагандыгы үчүн кызмат адамдарынын жеке жоопкерчилигин бекемдөө менен императивдик нормаларга өтүү.
3. Тарыхый-укуктук анализ институттун калыптануусунун үч этапын (2003-ж. — укуктук жөнгө салуунун институционалдашуусу, 2017-ж. — системалык модернизация, 2024–2025-жж. — коргоо механизмдерин технологиялык жаңылоо) бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берди. «Укуктук алдыга кетүү» феномени аныкталды: мыйзамдар укук колдонуу тутуму институционалдык жана ресурстук жактан ыңгайлашууга үлгүргөндөн тезирээк өнүгөт.
4. КРнын «Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө» Мыйзамы менен Укук бузуулар жөнүндө кодексин жана КР Кылмыш-жаза кодексинин нормаларынын ортосунда коргоо чараларын колдонуу тартибине байланыштуу тармактар аралык коллизиялар бар. Коргоо ордерлерин чыгаруунун, узартуунун жана аткаруунун так эмес процедуралары практикада жабырлануучулар жеңе албай турган тоскоолдукка айланат.
5. Убактылуу коргоо ордерлери институтунун чектелүү эффективдүүлүгү өз ара байланышкан эки себепке ээ: калк өз укуктарын билбейт (жарандардын 21,9% гана коргоо ордерлеринин механизми жөнүндө маалыматтуу), ал эми укук коргоо органдарынын кызматкерлерине так иш-аракет алгоритмдери иштелип чыккан эмес — өзгөчө жабырлануучу арыз берүүдөн баш тарткан кырдаалдарда.
6. Кенже жаштагылар жана улгайган адамдар үчүн атайын укуктук коргоо режимдери зарыл. «Субсидиардык демилге» механизми сунушталды: медициналык жана

социалдык кызматкерлер жардамсыз абалда же көз карандылыктан улам өздөрү кыла албаган адамдардын кызыкчылыгында коргоо чараларын колдонууну өз алдынча демилгелөө укугуна ээ болушат.

7. Репрессивдүү реакциядан баш тартып, активдүү алдын алуу-кызматтык системанын пайдасына иштөөчү автордук концептуалдык модель иштелип чыккан. Анын негизги элементтери: арыздарды кабыл алууда бирдиктүү терезе принциби, коргоо ордерлеринин аткарылышын электрондук мониторингдөө жана кайталанма зомбулуктун тобокелдикти болжолдоо баалоонун алгоритмделген системалары.

Теориялык жана практикалык мааниси

Иштин теориялык мааниси бир нече өз ара байланышкан натыйжалар менен аныкталат. Үй-бүлөлүк зомбулуктун тармактар аралык укуктук институт катары юридикалык мүнөзү жөнүндөгү илимий түшүнүктөр тереңдетилген. КР мыйзамдарынын 2003–2025-жылдар карата эволюциясынын автордук мезгилдөөсү сунушталып, негизделген. Жабырлануучулардын аялуу категорияларын — балдарды жана улгайган адамдарды — укуктук коргоого дифференциацияланган мамиле кылуунун зарылдыгы теориялык жактан далилденген. «Институционалдык ажырым» феномени — сабаттуу жазылган нормалар эмне үчүн конкреттүү социалдык-маданий шарттарда иштебей жатканы илимий жактан түшүнүлгөн.

Иштин практикалык мааниси: бирдиктүү терезе механизм киргизүү, коргоо ордерлерин чыгаруунун негиздерин кеңейтүү жана улгайган адамдарды атайын коргоону киргизүү боюнча сунуштар КР Жогорку Кеңешине багытталган. Укук коргоо органдарынын кызматкерлерин эксперттик сурамжылоонун натыйжалары КР ИИМдин ведомстволук көрсөтмөлөрүн иштеп чыгууга конкреттүү материал берет. Жарандарды сурамжылоонун маалыматтары кризистик борборлордун жана социалдык коргоо органдарынын агартуу программаларынын негизи боло алат. Материалдар окуу процессине — үй-бүлөлүк, кылмыш-жаза укугу, криминология, гендердик укук курсунда, ошондой эле соттордун жана укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу программаларында жарактуу.

Изилдөө натыйжаларын апробациялоо

Апробация бир нече форматта жүргүзүлдү. Автор Ж. Баласагын атындагы КУУнун PhD докторанттарынын илимий изилдөөлөрүнүн натыйжаларын апробациялоо боюнча II эл аралык илимий-практикалык конференцияда (2024-ж. 23-август) эл аралык стандарттардын контекстинде аялдардын укугун үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жөнүндө баяндама менен чыкты. Укук коргоо органдарынын, жарандык коомдун жана эксперттик чөйрөнүн өкүлдөрүнүн катышуусу менен эки тегерек стол өткөрүлдү: 2023-жылы жана

2025-жылы (КРнын «Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө» Мыйзамына киргизилген акыркы өзгөртүүлөрдү талдоого арналган). Негизги жоболор Ж. Баласагын атындагы КУУнун мамлекет жана укук теориясы жана тарыхы кафедрасынын отурумунда талкууланган. Изилдөөнүн темасы боюнча 10 илимий макала жарыяланган, алардын экөө эл аралык Scopus маалымат базасында индекстелет.

Диссертация кириш сөздү, жети параграфты бириктирген үч бөлүмдү, тыянакты жана пайдаланылган булактардын тизмесин камтыйт. Иштин көлөмү 147 баракты түзөт.

ТЫЯНАКТАР

Жүргүзүлгөн комплекстүү теориялык-укуктук изилдөө төмөнкүдөй тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берди.

1. КРда үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү институтунун тармактар аралык мүнөзү ырасталды. Жеке адамды коргоонун натыйжалуулугу конституциялык, үй-бүлөлүк, кылмыш-жаза, административдик жана социалдык укук нормаларынын ырааттуулугу менен аныкталат. Зомбулук формаларынын ченемдик классификациясын кеңейтүүнүн зарылдыгы негизделди: үй-бүлөдөгү сексуалдык зомбулук өзүнчө түргө бөлүүгө татыктуу, ал эми коргоо механизмдери бирге жашабаган чыныгы өнөктөштүк мамилелериндеги адамдарга да таралышы керек.
2. 2024–2025-жылдардагы мыйзамдык өзгөрүүлөрдөн кийин алдын алуу субъектилеринин ыйгарым укуктары жаатында укуктук белгисиздиктин жетишсиздиги аныкталып, ал институционалдык инерттүүлүктү жаратууда. Мамлекеттик органдардын диспозитивдик милдеттеринен императивдик милдеттерге өтүүнүн керектүүлүгү, кызмат адамдарынын жеке юридикалык жоопкерчилигин бекемдөө менен далилденди.
3. Институттун өнүгүшүнүн автордук мезгилдөөсү (2003, 2017, 2024–2025) сунушталып, негизделди. Үч этаптын бардыгында байкалуучу «укуктук алдыга кетүү» феномени аныкталды. Аны жеңүү үчүн нормативдик базаны жаңыртуу жетишсиз — укук колдонуу практикасын, каржылоону жана кадрдык ишти комплекстүү өзгөртүү зарыл.
4. Профилдик Мыйзам менен КРнын Кылмыш-жаза кодекси, Укук бузуулар жөнүндө кодексинин ортосундагы тармактар аралык коллизиялар аныкталып, классификацияланды. Коргоо ордерлерин чыгаруунун, узартуунун жана аткаруунун так процессуалдык алгоритмдеринин жоктугу коргоонун үзгүлтүксүздүгүнө бөгөттөрдү жаратат.
5. Эмпирикалык изилдөөнүн негизинде (КРнын 723 жараны жана 51 ИИМ кызматкери) терең институционалдык ажырымдын бар экендиги ырасталды. Жарандардын

укуктук маалымдуулугунун сын көз караш менен төмөн деңгээли укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин коргоо чараларын демилгелөөдөгү системалык каалоосу менен айкалышып, өзүнөн өзү эле чечилбей турган туюк чөйрөнү түзөт.

6. Кенже жаштагылар жана улгайган адамдар үчүн атайын укуктук коргоо режимдери зарыл. «Субсидиардык демилге» механизми сунушталды: медициналык жана социалдык кызматкерлер жардамсыз абалдагы адамдардын кызыкчылыгында мамлекеттик коргоону өз алдынча демилгелөө укугуна ээ болушат. КРда өзүнчө институционалдык маселе катары улгайган адамдарга карата зомбулуктун расмий статистикалык эсебинин жоктугу аныкталды.
7. Үч негизги элементтен турган активдүү алдын алуу-кызматтык системанын автордук концептуалдык модели иштелип чыкты: бардык алдын алуу субъектилерин координациялоо үчүн санариптик «бирдиктүү терезе», коргоо ордерлери бар адамдарды электрондук мониторингдөөнүн институтташтырылышы жана алгоритмделген тобокелдиктерди баалоо системаларын укук коргоо органдарынын ишине интеграциялоо.

Бул изилдөө үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү чөйрөсүндөгү КР мыйзамдарынын эволюциясын комплекстүү теориялык-укуктук анализдөө, автордук мезгилдөөнү түзүү, системалык институционалдык ажырымды аныктоо, ошондой эле керектүү институционалдык жана материалдык-техникалык камсыздалышы бар, укуктук коргоо системасын өркүндөтүү боюнча конкреттүү сунуштарды иштеп чыгуу аркылуу атамекендик юридикалык илимдин өнүгүшүнө салым кошот. Эл аралык практика көрсөткөндөй, үй-бүлөлүк зомбулукка каршы күрөшүү узак мөөнөттүү күч-аракеттерди талап кылат. Кыргызстан керектүү мыйзамдык базаны түздү. Алдыдагы жылдардын милдети — бул негизди чындап иштеген тутумга айландыруу. Бул үчүн каржылык ресурстар гана эмес, саясий чечкиндүүлүк жана укук колдонуу маданиятында чыныгы өзгөрүүлөр керек.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА НЕГИЗГИ БАСЫЛМАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ:

Scopus эл аралык маалымат базасында индекстелүүчү журналдардагы макалалар:

1. Плоцкая О.А., Макембаева Д.И. ж.б. XIX кылымдагы пермь элдеринин этносоттук жана үй-бүлөлүк-укуктук мамилелери тууралуу маалыматтардын репрезентативдүү жана аутентиктүү булагы катары мезгилдүү басма сөз басылмалары// Былые годы. 2024. № 19 (1). С. 178–188.
2. Үй-бүлөлүк зомбулуктун тобокелдик факторлору жана алдын алуу маселелери // *Pakistan Journal of Criminology*. 16-том, № 3, 2024-жылдын июль-сентябрь айлары

Рецензиялануучу илимий басылмалардагы макалалар:

3. Макембаева Д.И. Мыйзам актыларынын натыйжалуулугун баалоо методологиясы (КРнын «Үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө» Мыйзамынын мисалында) // *Modern Science*. 2020. № 3-1. С. 223–226.
4. Макембаева Д.И. Үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу боюнча укук колдонуу практикасынын көйгөйлөрү // *Modern Science*. 2020. № 4-2. С. 62–66.
5. Макембаева Д.И. Үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуудагы жергиликтүү өзүн-өзү башкаруунун кээ бир маселелери // *Modern Science*. 2021. № 6-1. С. 256–262.
6. Макембаева Д.И. КРнын үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо жана сактоо чөйрөсүндөгү мыйзамдарындагы жаңылыктар // *Modern Science*. 2022. № 2-2. С. 96–100.
7. Мурзаibraимов Н.Б., Макембаева Д.И. КРнын мыйзамдары боюнча баланын укуктарын коргоо // Россиянын жана чет өлкөлөрдүн укуктук системаларынын өнүгүшү: V Эл аралык конф. материалдары. М., 2024. С. 111–116.
8. Макембаева Д.И., Осмоналиева Н.Ж. КРда алдын алуу тутумундагы мыйзамдык өзгөрүүлөр (үй-бүлөлүк зомбулукка каршы аракеттенүү контекстинде) // Россиянын жана чет өлкөлөрдүн укуктук системаларынын өнүгүшү: V Эл аралык конф. материалдары. М., 2024. С. 160–166.
9. Макембаева Д.И. Кыргыз Республикасындагы пробацциянын үй-бүлөлүк зомбулукка каршы күрөшүү контекстиндеги ролу жана натыйжалуулугун талдоо // КУУнын Жарчысы, №2, 2025-ж. С. 319-323.
10. Макембаева Д.И. Кыргызстандагы үй-бүлөлүк зомбулук: укуктук жана статистикалык талдоо контекстинде салттуу практикалардын таасири // КУУнун Жарчысы, №3, 2025-ж. С. 422-428.

Конференцияга жана тегерек столдорго катышуу:

1. Ж. Баласагын атындагы КУУнун PhD докторанттарынын илимий изилдөөлөрүнүн натыйжаларын апробациялоо боюнча II эл аралык илимий-практикалык конференция (2024-ж. 23-август). Баяндама: «Эл аралык стандарттардын контекстинде аялдардын укугун үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо: КР тажрыйбасы».
2. «Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыркагандарга жардам көрсөтүү маселелери» аттуу тегерек стол (2025-ж. 30-октябрь, Бишкек).
3. «Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк зомбулук: тенденциялар, көйгөйлөр жана чечүү жолдору» аттуу тегерек стол (2023-ж. 15-декабрь, Бишкек).

**MINISTRY OF SCIENCE, HIGHER EDUCATION AND INNOVATION
OF THE KYRGYZ REPUBLIC
KYRGYZ NATIONAL UNIVERSITY
named after J. BALASAGYN
SCHOOL OF DOCTORAL STUDIES
PhD PROGRAMME “JURISPRUDENCE”**

Manuscript rights

UDC: 343.9:347.6 (575.2(043.2))

ABSTRACT

of the dissertation work of Makembaeva Diana Iskenderbekovna
on the topic: “**Theoretical and Legal Analysis of the Development of Legislation on Family
Violence in the Kyrgyz Republic**”
submitted for the degree of Doctor of Philosophy (PhD)
in the field 530500 — Jurisprudence

Scientific supervisor:

Doctor of Law, Associate Professor

Osmonalieva N. Zh.

Co-supervisor:

Doctor of Law, Professor

Plotskaya O. A. (Russia, Moscow)

Relevance of the research topic

The problem of family violence has become a serious socio-legal threat affecting fundamental human rights — the right to life, health and personal dignity. From the standpoint of modern legal doctrine, it is an intersectoral phenomenon combining norms of constitutional, family, criminal and administrative law. According to the World Health Organization, one in three women in the world has experienced physical or sexual violence at least once from a partner or other family members.

In this context, Kyrgyzstan occupies a special place. According to analytical reports of the Ministry of Internal Affairs of the Kyrgyz Republic, in 2025 alone, 22,152 cases of family violence were registered — **28% more** than the previous year. During the same period, 37 people died as a result of family violence. At the same time, researchers point to high level of underreporting of such offences due to economic dependence of victims, gender stereotypes and socio-cultural attitudes.

The state's response to these challenges has been the gradual formation of specialized legislation. Domestic legal regulation has gone through several qualitatively different stages: the adoption in 2003 of the Law of the Kyrgyz Republic “On Socio-Legal Protection from Violence in the Family”, then the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Safeguarding from Family Violence” (2017), which introduced the institution of temporary protective orders, and finally the reforms of 2024–2025, which expanded the list of recognized forms of violence and strengthened control mechanisms.

However, legislative progress by itself does not solve the problem. The conducted research revealed an alarming gap between what is enshrined in law and how it works in practice. The data from the author's own sociological surveys make this picture clear: among 723 surveyed citizens, only 21.9% are aware of the mechanism of temporary protective orders, while 40.9% have never heard of the right to state guaranteed legal aid. Out of 51 surveyed law enforcement officers, 58.8% actually do not use protective orders in their work, and 31.4% believe that monitoring their enforcement is not their duty.

All of the above determines the relevance of this research: it is a question of the need for a comprehensive scientific understanding of how the legislation of the Kyrgyz Republic in this area has developed and changed, what its systemic weaknesses are, and what exactly can be proposed to eliminate them.

Degree of scientific elaboration of the topic

Family violence is studied by representatives of various scientific disciplines. The criminal law and criminological direction has received the greatest development. Among foreign authors, notable contributions were made by Yu. M. Antonyan, A. N. Ilyashenko, L. V. Serdyuk. In

domestic science, this problem was developed by B. A. Kudayarova, who specifically addressed the theoretical and legal foundations of protection from family violence in the context of the Kyrgyz Republic. The criminological study of violence against women became the subject of a monographic study by B. G. Tugelbaeva — the first of its kind based on materials from the republic. Violent crimes committed by women themselves were studied by A. Khamzaeva; domestic violence was studied by B. Zhusupov and A. Al-Kawasmi. A systematic view of the legal regulation of marriage and family relations is presented in the doctoral dissertation of N. Zh. Osmonalieva.

The international legal and gender-legal direction is also actively developing. In parallel, a law enforcement direction is taking shape: its representatives analyse how legislation works in practice — in the activities of the police, courts, and social services. The general conclusion of these studies is that a significant gap remains between the norm and its implementation.

Nevertheless, in Kyrgyzstani legal science there is still no work that would comprehensively — from the perspective of legal theory — trace how the legislation on countering family violence has changed over more than two decades: from the first specialized law of 2003 to the reforms of 2024–2025. This dissertation is intended to fill this gap.

Goal and objectives of the research

The goal of the research is, on the basis of a comprehensive theoretical and legal analysis, to trace the genesis, assess the current state, and identify patterns of development of the legislation of the Kyrgyz Republic in the field of countering family violence, to identify systemic defects in law enforcement and to propose specific scientifically based recommendations for improving the effectiveness of protection of victims.

Achieving this goal required solving the following tasks:

1. to establish the theoretical and legal content of the concept of “family violence”, to reveal its legal nature and to determine the place of this institution in the system of intersectoral legislation of the Kyrgyz Republic;
2. to study the classification of types of family violence and factors of its prevalence, including identifying gaps in the regulatory coverage of certain forms of violence and categories of victims;
3. to systematise international legal standards for protection from violence in the family and assess the completeness of their implementation into the national legislation of the Kyrgyz Republic;
4. to restore the historical and legal picture of the formation and evolution of the legislation of the Kyrgyz Republic, highlighting the key stages and patterns of conceptual changes;

5. to critically evaluate the current system of normative legal acts, taking into account the changes of 2024–2025, in order to identify conflicts, gaps and areas of legal uncertainty;

6. on the basis of the author's own empirical research, to establish the determinants of the low effectiveness of protective mechanisms and assess the state of law enforcement practice;

7. to formulate scientifically based proposals for improving legislation and updating the concept of preventing family violence in the Kyrgyz Republic.

Object and subject of the research

The object of the research is social relations arising in connection with the legal regulation of countering family violence on the territory of the Kyrgyz Republic: from the moment of detection of a fact of violence to the application of state protection measures in respect of victims.

The subject of the research includes the theoretical and legal foundations of countering family violence; the dynamics and current state of the legislation of the Kyrgyz Republic; the system of international protection standards; the body of national normative legal acts taking into account legislative novelties of 2024–2025; as well as law enforcement practice and possible directions for improving the mechanism for protecting victims.

Methodology and research methods

The research is based on a set of general scientific methods: analysis and synthesis, deduction and induction, comparison, system-structural approach, as well as specific scientific methods: statistical and sociological (survey methods, document analysis, content analysis).

The historical-legal method was used in studying the genesis and evolution of the legislation of the Kyrgyz Republic in the field of countering family violence for the period 2003–2025. The comparative-legal method made it possible to analyse the experience of Georgia, Spain and other states. The formal-legal method was used to analyse legal norms, identify conflicts and gaps in legal regulation.

Theoretical and empirical base of the research

The theoretical base is represented by the works of leading specialists in the field of criminal law, criminology, sociology, psychology and other sciences related to the subject of the research.

The empirical base consists of several layers. Normative: the Constitution of the Kyrgyz Republic, sectoral legislation in the field of countering family violence taking into account the changes of 2024–2025. International legal: the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979), the Convention on the Rights of the Child (1989), the Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993), the Beijing Declaration and Platform for Action (1995). Statistical: official reports of the Ministry of Internal Affairs of the

Kyrgyz Republic, the General Prosecutor's Office of the Kyrgyz Republic and the National Statistical Committee for 2017–2025.

A separate layer consists of the author's own sociological research: an online survey of 723 citizens of the Kyrgyz Republic on legal awareness and an expert survey of 51 law enforcement officers on the practice of applying protective orders. Employees of family and juvenile units, district police officers and investigators were invited to participate in the survey.

The scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time in Kyrgyzstani legal science an attempt has been made to build a holistic theoretical and legal concept of the development of legislation on countering family violence — from its origins to the present day.

Among the most significant results demonstrating scientific novelty, the following should be highlighted. For the first time in Kyrgyz legal science, a consistent periodisation of the development of legislation for the period 2003–2025 has been carried out, revealing the logic of its transformation: from declarative consolidation of protective measures to building a full-fledged administrative-legal model with the expansion of the powers of prevention subjects. The intersectoral nature of the institution of countering family violence is revealed. On the basis of the author's surveys, an institutional gap between norm and practice is recorded. A conceptual model for improving legislation has been developed, including the single window principle, electronic monitoring of protective orders and tools for predictive risk assessment of repeated violence.

The following main propositions are submitted for defence:

1. The institution of countering family violence in the Kyrgyz Republic is of an intersectoral nature and needs to expand the normative classification of its forms. Sexual violence in the family deserves to be singled out as an independent type, and protective mechanisms should be extended to persons in actual partner relationships without cohabitation — which current legislation does not provide for.
2. The legislative novelties of 2024–2025 have exacerbated the problem of legal uncertainty regarding the status of prevention subjects: their powers and duties are not sufficiently clearly defined, which generates institutional inertia. The solution is to move from vague discretionary formulations to imperative norms with the establishment of personal responsibility of officials for improper implementation of protective procedures.
3. Historical-legal analysis has made it possible to identify three stages in the formation of the institution: institutionalisation of legal regulation (2003), systemic modernisation (2017) and technological updating of protection mechanisms (2024–2025). The phenomenon of “legal advancement” is revealed: legislation develops faster than the law enforcement system manages to adapt institutionally and in terms of resources.

4. There are intersectoral conflicts between the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Safeguarding from Family Violence” and the norms of the Code of Offences and the Criminal Code of the Kyrgyz Republic concerning the procedure for applying protective measures. The vagueness of the procedures for issuing, extending and enforcing protective orders turns into a barrier that victims cannot overcome in practice.
5. The limited effectiveness of the institution of temporary protective orders has two interrelated reasons: the population does not know about its rights (only 21.9% of citizens are informed about the mechanism of protective orders), and law enforcement officers lack clear algorithms of action — especially in situations where the victim refuses to file a statement.
6. Special legal protection regimes are necessary for minors and elderly persons. A mechanism of “subsidiary initiative” is proposed: medical and social workers are given the right to independently initiate the application of protective measures in the interests of persons who, due to helplessness or dependence, cannot do so themselves.
7. An author’s conceptual model has been developed, which implies a rejection of purely repressive response in favour of a proactive preventive-service system. Its key elements are: the single window principle for receiving complaints, electronic monitoring of the enforcement of protective orders, and algorithmised systems for predictive risk assessment of recidivism.

Theoretical and practical significance

The theoretical significance of the work is determined by several interrelated results. Scientific ideas about the legal nature of family violence as an intersectoral legal institution have been deepened. An author’s periodisation of the evolution of the legislation of the Kyrgyz Republic for the period 2003–2025 is proposed and substantiated. The necessity of a differentiated approach to the legal protection of vulnerable categories of victims — children and the elderly — is theoretically proven. The phenomenon of “institutional gap” — why well-written norms do not work in specific socio-cultural conditions — is scientifically understood.

Practical significance of the work: proposals for introducing the single window mechanism, expanding the grounds for issuing protective orders and introducing special protection for the elderly are intended for the Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic. The results of the expert survey of law enforcement officers provide concrete material for the development of departmental instructions of the Ministry of Internal Affairs of the Kyrgyz Republic. The citizen survey data can form the basis of educational programmes of crisis centres and social protection bodies. The materials are suitable for the educational process — in courses on family law, criminal law,

criminology, gender law, as well as in training programmes for judges and law enforcement officers.

Approbation of the research results

Approbation took place in several formats. The author spoke at the II International Scientific and Practical Conference “Approbation of Scientific Results of Research of PhD Doctoral Students of KNU named after J. Balasagyn” (August 23, 2024) with a report on the protection of women’s rights from family violence in the context of international standards. Two round tables were held with the participation of representatives of law enforcement agencies, civil society and the expert community: in 2023 and in 2025 (dedicated to the analysis of the latest amendments to the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Safeguarding from Family Violence”). The main provisions were discussed at a meeting of the Department of Theory and History of State and Law of KNU named after J. Balasagyn. On the topic of the research, 10 scientific articles have been published, two of which are indexed in the international Scopus database.

Structure of the work

The dissertation includes an introduction, three chapters combining seven paragraphs, a conclusion and a list of references. The volume of the work is 147 pages.

CONCLUSIONS

The comprehensive theoretical and legal research carried out has made it possible to formulate the following conclusions.

1. The intersectoral nature of the institution of countering family violence in the Kyrgyz Republic is confirmed. The effectiveness of protection of the individual is determined by the consistency of norms of constitutional, family, criminal, administrative and social law. The necessity of expanding the normative classification of forms of violence is substantiated: sexual violence in the family deserves to be singled out as an independent type, and protective mechanisms should be extended to persons in actual partner relationships without cohabitation.
2. After the legislative changes of 2024–2025, a deficit of legal certainty was identified regarding the powers of prevention subjects, generating institutional inertia. The expediency of a transition from discretionary to imperative duties of state bodies with the establishment of personal legal responsibility of officials is proven.
3. An author’s periodisation of the development of the institution (2003, 2017, 2024–2025) is proposed and substantiated. The specific phenomenon of “legal advancement”, which can be traced at all three stages, is identified. To overcome it, updating the regulatory framework is not enough — a comprehensive change in law enforcement practice, funding and personnel work is necessary.

4. Intersectoral conflicts between the specialised Law and the Criminal Code of the Kyrgyz Republic and the Code of Offences are identified and classified. The absence of clear procedural algorithms for issuing, extending and monitoring the enforcement of protective orders creates barriers to the continuity of protection.
5. On the basis of empirical research (n=723 citizens and n=51 police officers), the existence of a deep institutional gap is verified. The critically low level of awareness of citizens, combined with the systemic reluctance of law enforcement officers to initiate protective measures, forms a vicious circle that does not break by itself.
6. Special legal protection regimes are necessary for minors and elderly persons. A mechanism of “subsidiary initiative” is proposed: medical and social workers are given the right to independently initiate state protection in the interests of persons in a helpless state. The absence in the Kyrgyz Republic of official statistical recording of violence against the elderly is established as an independent institutional problem.
7. An author’s conceptual model of a proactive preventive-service system with three key elements is developed: a digital “single window” for the coordination of all prevention subjects, institutionalisation of electronic monitoring of persons with protective orders, and integration of algorithmised risk assessment systems into the activities of law enforcement agencies.

This research contributes to the development of domestic legal science through a comprehensive theoretical and legal analysis of the evolution of the legislation of the Kyrgyz Republic in the field of countering family violence, the formulation of an author’s periodisation, the identification of a systemic institutional gap, as well as the development of specific proposals for improving the system of legal protection that have the necessary institutional and logistical support. As international practice shows, combating family violence requires long-term efforts. Kyrgyzstan has created the necessary legislative framework. The task for the coming years is to turn this foundation into a truly functioning system. This requires not only financial resources, but also political determination and genuine changes in law enforcement culture.

LIST OF MAIN PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Articles in journals indexed in the international Scopus database:

1. Plotskaya O.A., Makembaeva D.I. et al. Publications of the Periodical Press as a Representative and Authentic Source of Information on Ethno-Justice and Family-Legal Relations of the Permian Peoples in the 19th century// *Bylye Gody (Historical Journal)*. 2024. No. 19 (1). pp. 178–188.
2. Risk Factors and Issues of Family Violence Prevention // *Pakistan Journal of Criminology*. Vol. 16, No. 03, July–September 2024.

Articles in peer-reviewed scientific publications:

1. Makembaeva D.I. Methodology for assessing the effectiveness of legislative acts (on the example of the Law of the Kyrgyz Republic “On Protection and Safeguarding from Family Violence”) // *Modern Science*. 2020. No. 3-1. pp. 223–226.
2. Makembaeva D.I. Problems of law enforcement practice in preventing family violence // *Modern Science*. 2020. No. 4-2. pp. 62–66.
3. Makembaeva D.I. Some issues of local self-government in the prevention of family violence // *Modern Science*. 2021. No. 6-1. pp. 256–262.
4. Makembaeva D.I. Innovations in the legislation of the Kyrgyz Republic in the field of protection and safeguarding from family violence // *Modern Science*. 2022. No. 2-2. pp. 96–100.
5. Murzaibraimov N.B., Makembaeva D.I. Protection of the rights of the child under the legislation of the Kyrgyz Republic // *Development of legal systems of Russia and foreign countries: materials of the V International Conf. M., 2024*. pp. 111–116.
6. Makembaeva D.I., Osmonalieva N.Zh. Legislative changes in the prevention system in the Kyrgyz Republic (in the context of countering family violence). *Development of legal systems of Russia and foreign countries: materials of the V International Conf. M., 2024*. pp. 160–166.
7. Makembaeva D.I. Analysis of the role and effectiveness of probation in the Kyrgyz Republic in the context of combating family violence. *Bulletin of KNU*, No. 2, 2025, pp. 319-323.
8. Makembaeva D.I. Family violence in Kyrgyzstan: the influence of traditional practices in the context of legal and statistical analysis. *Bulletin of KNU*, No. 3, 2025, pp. 422-428.

Participation in conference and round tables:

1. II International Scientific and Practical Conference “Approbation of Scientific Results of Research of PhD Doctoral Students of KNU named after J. Balasagyn” (August 23, 2024). Report: “Protection of women’s rights from family violence in the context of international standards: the experience of the Kyrgyz Republic”.
2. Round table “Issues of assistance to victims of family violence in the Kyrgyz Republic” (October 30, 2025, Bishkek).
3. Round table “Family violence in the Kyrgyz Republic: trends, problems and solutions” (December 15, 2023, Bishkek).